

О.Є. Фальова

lena_f5@list.ru

М.В. Маркова

mariannochka1@ukr.net

Психокорекція особистісних проблем жінок у ситуації сімейної кризи методом кататимно-імагінативної психотерапії

Faliova O.Y. Psychocorrection of women's personal problems in a situation of family crisis by catathymic-imaginative method of psychotherapy / O.Y. Faliova, M.V. Markova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2015. – P. 612–627.

О.Є. Фальова, М.В. Маркова. Психокорекція особистісних проблем жінок у ситуації сімейної кризи методом кататимно-імагінативної психотерапії. У статті проаналізовано особливості психокорекції особистісних проблем жінок в ситуації сімейної кризи методом кататимно-імагінативної психотерапії. Встановлено, що найбільш помітними трансформації суб'єктивної картини життєвого шляху стають на етапі переживання особистістю стресогенних життєвих подій, критичних ситуацій. Проаналізовано стан жінок у проблемних сім'ях та розлучених жінок. Аналіз демонструє деструктивне реагування жінок, наявність страхів, високого рівня соматизації, міжособистісної сензитивності, тривожності, депресії, агресивності, ворожості, фобічної тривожності, психосоціального стресу, паранояльної симптоматики, низького рівня саморегуляції, стресостійкості, локус контролю, асертивності тощо.

Визначено, що в символ-драмі поєднуються переваги багатого спектра психотерапевтичних технік, які займають полярні положення: класичного і юнґіанського аналізу, поведінкової психотерапії, гуманістичної психології, Еріксонівського гіпнозу і аутотренінгу. Психотерапевтичний спектр даного методу базується на розкритті несвідомих конфліктів, розповсюджується на області творчого розвитку і задоволення архаїчних потреб. Описуються три складові символ-драми або три основних механізми психотерапевтичного впливу: конфліктна, ресурсна (безконфліктна) та креативна складова. Проаналізовано ефективність деяких мотивів у випадку певних захворювань і патологічних симптомів.

O. Y. Faliova – the scientific contribution of the co-author is 60% ,

M. V. Markova – the scientific contribution of the co-author is 40% .

Зроблено висновок про те, що метод кататимного переживання образів – це метод, у якому безпосередньо підходять до розуміння символу як відображення несвідомого конфлікту. За допомогою кататимного переживання образів можна компенсувати субхронічну картину хвороби, (недоступну для інших форм терапії), пацієнтки в значному ступені можуть самі керувати собою, своїми емоціями, своїм життям, перебудувати свою поведінку відносно життєвих ситуацій і партнера.

Ключові слова: кататимно-імагінативна психотерапія, символ-драма, кризисні стани жінок, сімейна криза, неврози, психосоматичні захворювання, механізми психотерапевтичного впливу, безконфліктне ресурсне підживлення, творче вирішення проблем, психологія self.

Е.Е. Фалёва, М.В. Маркова. Психокоррекция личностных проблем женщин в ситуации семейного кризиса методом кататимно-имагинативной психотерапии. В статье проанализированы особенности психокоррекции личностных проблем женщин в ситуации семейного кризиса методом кататимно-имагинативной психотерапии. Установлено, что наиболее заметными трансформации субъективной картины жизненного пути становятся на этапе переживания личностью стрессогенных жизненных событий, критических ситуаций. Проанализированы состояния женщин в кризисных семьях и разведённых женщин. Анализ демонстрирует деструктивное реагирование женщин, наличие страхов, высокого уровня соматизации, межличностной сензитивности, тревожности, депрессии, агрессивности, враждебности, фобической тревожности, психосоциального стресса, паранояльной симптоматики, низкого уровня саморегуляции, стрессостойкости, локус контроля, асертивности и т.д.

Выявлено, что в символ-драме объединяются преимущества богатого спектра психотерапевтических техник, которые занимают полярные положения: классического и юнгианского анализа, поведенческой психотерапии, гуманистической психологии, Эриксоновского гипноза и аутотренинга. Психотерапевтический спектр данного метода базируется на раскрытии бессознательных конфликтов, распространяется на области творческого развития и удовлетворения архаических нужд. Описываются три составных символдрамы или три основных механизма психотерапевтического влияния: конфликтная, ресурсная (бесконфликтная) и креативная составляющая. Проанализирована эффективность некоторых мотивов в случае определённых заболеваний и патологических симптомов.

Сделан вывод о том, что метод кататимного переживания образов, это метод, в котором непосредственно подходят к пониманию символа как отображения бессознательного конфликта. С помощью кататимного переживания образов, становится возможным компенсировать субхроническую картину болезни, (недоступную для других форм терапии), пациентки в значительной степени могут сами управлять собой, своими

емоціями, своєю життям, пережити своє поведіння відносно життєвих ситуацій і партнера.

Ключевые слова: кататимно-імагинативна психотерапія, символ-драма, кризові стани жінки, сімейний кризис, неврози, психосоматичні захворювання, механізми психотерапевтичного впливу, безконфліктна ресурсна підтримка, творче рішення проблем, психологія self.

Актуальність. В сучасних умовах соціокультурної дійсності, що постійно змінюється, постає проблема вибору вірної життєвої лінії, яка сприяє збереженню цілісності внутрішнього світу особистості. У підсистемі соціальних контактів людини розкривається все різноманіття її особистісних відносин, соціально-психологічних оцінок і устремлінь, що формують психічну адаптацію.

Коли ми звертаємося до робіт медичних психологів і психіатрів, то в них, як правило, мова йде про внутрішньоособистісну адаптацію як певну збалансовану внутрішню структуру особистості. Особливості особистості, що розвиваються протягом життя, обсяг і характер придбаних знань, спрямованість інтересів, своєрідність емоційно-вольових якостей, моральні установки – все це створює той або інший ступінь свободи реагування людини в певних умовах і основу індивідуальної адаптації до несприятливих психічних факторів, дозволяє активно й цілеспрямовано їх перетворювати. Тому вирішення внутрішньоособистісних проблем жінки є запорукою їх соматичного і психічного здоров'я.

Постановка проблеми. Діагностика станів жінки в кризових ситуаціях не вичерпується результатами, які отримані за допомогою психодіагностичних методик. В ході психокорекційної роботи має бути передбачена низка діагностичних процедур і певних заходів з виявлення та зміни несприятливих функціональних станів, актуальних руйнівних емоційних переживань жінки, які знаходяться в ситуації сімейної кризи. На даний момент не визначені чинники і критерії прогнозу розвитку сімейної кризи (особистісний зріст та деструктивне реагування особистості). Не вивченим є феномен самореалізації особистості жінки в умовах сімейної кризи, не визначено чинники й критерії її прогнозу та не розроблена система психокорекційних заходів, спрямованих на її зростання, що є найбільш важливим, значимим для реальної життєдіяльності сім'ї та функціонування особистості. Для виявлення емоційних станів і переживань на поточний момент часу, характерних потреб найбільш ефективним, як показує досвід, є використання методу кататимного переживання образів.

Аналіз досліджень. Встановлено, що найбільш помітними трансформації суб'єктивної картини життєвого шляху стають на етапі переживання особистістю стресогенних життєвих подій, критичних ситуацій (І.А. Фурманов, 2010; С.Ю. Зелінська, А.І. Талева, 2001; А.А. Сімак, 2009; 2010; А.А. Сімак, 2009; О.С. Гурова, 2001; Л.Н. Юрьєва, 2001; Т. Чи Тунг, 1999; І.А. Ральнікова, О.А. Іпполітова 2006; К.П. Кіоскер, 1999; Г. Фрайбергер, 1999; Г.К. Розе, Е. Вульф, 1999; Н.І. Оліфірович, Т.А. Зінкевич-Куземкіна, Т.Ф. Велента, 2006 та ін.). Такими моментами життєвого шляху людини є кризи середини життя, сімейні кризи. Однак особливістю досліджень є використання багаторівневої моделі психологічного функціонування сім'ї в аналізі сімейних криз з фокусуванням на мікросистемному рівні, тобто в центрі аналізу знаходяться не індивідуальна біопсиходинаміка членів сім'ї, а реакції сім'ї як цілісного організму.

Високий рівень інтересу відзначається у дослідників до проблеми надання психологічної допомоги сім'ї, яка знаходиться у критичному стані. Це обумовлено тим, що в останні десятиліття в інституті сім'ї відбулося посилення деструктивних тенденцій (Н.І. Оліфірович, Т.А. Зінкевич-Куземкіна, Т.Ф. Велента, 2005; 2006). У зв'язку з цим все більш актуальною стає потреба сім'ї у професійній психологічній допомозі. Свідченням даних негативних тенденцій є збільшення кількості звернень до психологів, психологічних консультацій, психологічних служб і центрів як окремих членів родини, сімейних пар, так і сімей в цілому.

Психологічна допомога сім'ї відносно новою сферою діяльності психолога. Існують окремі праці, які, однак, не висвітлюють всі проблеми, аспекти та шляхи їх вирішення (В.В. Кришталь, І.А. Семенікіна, 2000; І.А. Семенікіна, 2001; Д.П. Топалов, 2002; Д.Л. Буртянский, 1999, І. Вайнер, 2002). Як відмічає Н.І.Оліфірович, сьогодні відчувається недолік робіт вітчизняних спеціалістів, в яких були б систематизовані знання і досвід, накопичені у галузі роботи з сім'єю в ситуації кризи.

Мета статті – проаналізувати особливості психокорекції особистісних проблем жінок в ситуації сімейної кризи методом кататимно-імагінативної психотерапії.

Виклад основного матеріалу. Кататимне переживання образів (КПО) або кататимно-імагінативна психотерапія, «емоційно-обумовлене переживання образів», метод «сновидінь наяву», символ-драма – це один з напрямків психотерапії, створений німецьким психотерапевтом Ханскарлом Льюнером (1919-1996). Концептуальну основу методу складають глибинно-психологіч-

но орієнтовані теорії класичного психоаналізу та його сучасного розвитку (аналіз несвідомих і передсвідомих конфліктів, афективно-інстинктивних імпульсів, процесів і механізмів захисту, аналіз онтогенетичних форм конфліктів раннього дитинства, аналіз переносу і контрпереносу). Символ-драма сприяє їх переробці як на символічному рівні, так і в ході психотерапевтичної бесіди.

Метод виявився клінічно-ефективним при короткостроковому лікуванні неврозів і психосоматичних захворювань, а також при психотерапії порушень, пов'язаних із невротичним розвитком особистості. Психотерапевтичний спектр даного методу базується на розкритті несвідомих конфліктів, розповсюджується на області творчого розвитку і задоволення архаїчних потреб. Сприяючи переживанням пацієнта, метод здійснює глибокий психотерапевтичний вплив. Як підкреслював Х.Льойнер, кататимне переживання образів – це не тільки психотерапевтична техніка. Цей метод сприяє також розкриттю здатності до переживання і, при правильному використанні може сприяти орієнтації людини та розвитку її самосвідомості в реальному житті [2].

Саме поняття «кататимний» увів в німецьку психіатричну літературу Н.В. Майер у 1912 році для позначення залежності від емоцій і афектів. Кататимно-імагінативна психотерапія – це метод вільного фантазування у формі образів на задану психологом тему (мотив у Х. Льойнера). Психотерапевт виконує при цьому супровідну функцію.

Я.Л. Обухов відзначає, що з відомих сьогодні напрямків психотерапії, яки використовують образи у лікувальному процесі, символ-драма є найбільш глибоко і системно проробленим і технічно організованим методом, що має фундаментальну теоретичну базу. В основі методу лежать теорія об'єктних відносин М. Кляйн, его-психологія А. Фрейд, психологія «Я» Х. Хартманна та «Self-Psychology» Х. Когула і їх наступна розробка в працях Ш. Ференці, М. Балінта, Е. Еріксона, Р. Шпітца, Д.В. Віннікотта, М. Малер, О. Кернберга, Й. Ліхтенберга [4].

Залишаючись на принципово психоаналітичних позиціях, багато спільного метод має з теорією архетипів і колективного несвідомого К.Г. Юнга, а також з розробленим ним методом активної уяви. З феноменологічної точки зору можна простежити паралелі цього методу в дитячій ігровій психотерапії, в психодрамі Я. Морено і Г. Льойца та в елементах гештальт-терапії за Ф. Перлсом. В технічному плані символ-драмі близькі елементи

ведення психотерапевтичної бесіди за К. Роджерсом і деякі стратегії поведінкової терапії, наприклад, за Й. Вольпе [4].

Однак, як відзначав Х. Лейнер (1988), кататимне переживання образів – це не комбінація з суміжних методів, а самостійна, оригінальна дисципліна. Вихідним моментом методу служать уявні прогулянки ландшафтом і переживання природи, які впливають на спогади і почуття людини. У більшості людей при цьому зачіпаються їх дитячі переживання, що, з одного боку, або будить радісні та щасливі спогади, або у свідомості спливають конфліктні, травматичні переживання. З іншого боку, уяві пацієнта може безпосередньо відкритися також і світ актуальних переживань. Х. Лейнер підкреслював, що метод не потребує особливого інтелектуального рівня або певного соціального статусу людини. Оскільки метод орієнтований перш за все на переживання, то лікування не вимагає ніяких інтелектуальних або когнітивних конструктів [2].

Отже, в символ-драмі поєднались переваги багатого спектра психотерапевтичних технік, які займають полярні положення: класичного і юнгіанського аналізу, поведінкової психотерапії, гуманістичної психології, Еріксонівського гіпнозу і аутотренінгу.

Технічно сеанс психотерапії за методом символ-драми базується на тому, що в лежачого у розслабленому стані на кушетці або зручно сидячого в кріслі пацієнта психотерапевт може викликати схоже на сновидіння наяву уявлення образів – імагінації. Якщо попередньо задати певний мотив уявлення, то це виходить значно легше. При цьому людина, яка уявляє образи, часто може прийти до майже реального переживання, розширеного до тривимірного простору, немов мова йде про дійсно реальні структури. Пацієнта або клієнта просять відразу повідомляти психотерапевту про зміст образів, що з'являються. Психотерапевт може впливати на них і структурувати сновидіння наяву у відповідності зі спеціально розробленими правилами. Сповнений емпатії (співчуття) супровід психотерапевта має важливе значення в цьому діалогічному методі.

У роботі з дорослими пацієнтами для введення у стан розслаблення використовується техніка, близька до двох перших шаблів аутогенного тренінгу за Й. Шульцем. Як правило, буває досить декількох простих впливів стану спокою, розслабленості, тепла, уваги й приємної втоми послідовно в різних ділянках тіла. Іноді можна просто попросити пацієнта лягти або сісти, закрити очі й розслабитися. Після досягнення стану розслаблення

йому пропонується представити образи – стандартний мотив або будь-який вільний образ. Як відзначають фахівці (Я.Л.Обухов, В.В.Зеленський А.С.Слуцький) іноді, навіть, один-єдиний сеанс може значно допомогти пацієнтові позбутися патологічної симптоматики або розв'язати проблемну ситуацію.

Психотерапія за методом символ-драми проводиться в індивідуальній і груповій формі, а також у формі психотерапії пар, коли образи одночасно представляють подружжя/партнери. Символ-драма добре співпрацює із класичним психоаналізом, психодрамою, гештальт-терапією та ігровою психотерапією.

Існує пропозиція пацієнтові деякої теми для кристалізації його образної фантазії – так званого мотиву уявлення образу. З безлічі можливих мотивів, що найчастіше спонтанно виникають в пацієнтів, у ході експериментальної роботи були відібрані такі, які, з діагностичної точки зору, найкраще відображають внутрішній психодинамічний стан і мають найбільший психотерапевтичний ефект.

У якості основних мотивів символ-драми Х. Лейнер пропонує наступні:

- луг, як вихідний образ кожного психотерапевтичного сеансу;
- підйом угору, щоб побачити з її вершини панораму ландшафту;
- проходження уздовж струмка нагору або вниз за течією;
- обстеження будинку;
- спостереження за лісом й очікування істоти, яка вийде з темряви лісу.
- човен, що з'являється на березі ставка або озера, на якій пацієнт відправляється покататися;
- печера, за якою спочатку ведеться спостереження, чекаючи, що з неї вийде символічна істота, і в яку, за бажанням, можна також увійти, щоб у ній побути або щоб досліджувати її глибини.

Поряд з перерахованими мотивами в останні роки широко використовуються також додаткові мотиви:

- одержання у володіння ділянку землі, щоб що-небудь на ній обробити або побудувати;
- уявлення себе приблизно на 10 років старше.

Крім того, у плані психодіагностики особливо ефективними виявилися наступні мотиви: дерево; три дерева; квітка.

У певних випадках використовуються специфічні мотиви символ-драми:

- уявлення реальної ситуації;
- спогади з минулого досвіду;
- уявлення останньої сцени з нічного сновидіння й продовження його розвитку в сновидінні наяву під контролем психотерапевта;
- інтроспекція нутрощів тіла (подорож углиб свого тіла);
- уява певних предметів, що мають особливе емоційне значення.

Усі мотиви мають, як правило, широкий діапазон діагностичного й терапевтичного застосування. У той же час існує певна відповідність між кожним конкретним мотивом і деякою проблематикою. Можна говорити про віднесеність конкретних мотивів до стадій дитячого розвитку, а також про особливу ефективність деяких мотивів у випадку певних захворювань і патологічних симптомів.

Підкреслюючи дієвість методики кататимного переживання образів, Х. Льюїнер відзначає, що даному методу може бути доступно широка різноманітність проявів такої особистості, яка не піддається або недостатньо піддається психотерапії, що розкриває конфлікти: це можуть бути пацієнти, які сильно інтелектуалізують або які фіксовані на оперативному мисленні в рамках психосоматичного синдрому (алекситимія). З іншого боку, за допомогою кататимного переживання образів можна впливати й на групу більш простих людей із широких соціальних шарів, які до цього не мали справа з інтроспекцією [2].

Дослідження нами жінок в проблемних сім'ях та розлучених жінок показало, що дуже важливим є особистісне сприйняття ситуації, в якій знаходяться люди і яким чином вони інтерпретують її значення. Також слід відзначити, що складні, фруструючі ситуації по-різному впливають на різних людей. Здатність подолати стресогенний вплив складних ситуацій у значній мірі залежить від рівня психічного розвитку особистості, сили/слабкості її нервової системи, стресостійкості, життєстійкості, досвіду подолання критичних ситуацій та певних особистісних якостей. Про кризову ситуацію можна говорити, коли система відносин жінки з її оточенням характеризується невірноваженістю, невідповідністю прагнень, цінностей, цілей можливостям їх реалізації або особистісним якостям жінки.

Наші дослідження жінок у проблемних сім'ях та розлучених жінок демонструє деструктивне реагування жінок, наявність страхів, високого рівня соматизації, міжособистісної сензитивності, тривожності, депресії, агресивності, ворожості, фобічної

тривожності, психосоціального стресу, паранояльної симптоматики, низького рівня саморегуляції, стресостійкості, локус контролю, асертивності тощо.

Х. Льюїнер наводить приклади роботи за допомогою методу кататимного переживання образів з аналогічними проблемами: проблемами кардіоневрозу, депресії, фобіями, неврозом нав'язливих станів тощо.

Я. Обухов описує три складові символ-драми або три основних механізми психотерапевтичного впливу, за допомогою тривимірної системи координат. Перша конфліктна складова – такий напрямок роботи, при якому відбувається фокусування на конфлікті пацієнта та пропрацьовування цього конфлікту в ході терапії. Друга складова ресурсна (безконфліктна) – це задоволення архаїчних потреб пацієнта (нарцисичних, оральних, анальних, едіпально-сексуальних) з використанням безконфліктних мотивів. Третя складова – розвиток творчих задатків, креативності. Дослідник наводить приклад – ситуацію, коли під час переживання образу пацієнт потрапляє у безвихідне становище (печера, вихід з якої зачинився тощо), і вирішення цієї проблеми вимагає від людини активізації її творчих можливостей.

У кожному конкретному випадку роботи з пацієнтом психотерапевт ніби переміщується в цій системі координат, опиняючись ближче то до одної, то до іншої її осі, використовуючи різні техніки символ-драми [5].

Я. Обухов також відзначав факт того, що серед психоаналітиків широко поширена думка, що якщо в асоціаціях і образах пацієнта не проявляється конфлікт, – це вважається результатом дії його захистів та опору. Створюючи метод символ-драми, Х. Льюїнер і його послідовники прагнули знайти конфлікт в кожному образі пацієнта, навіть якщо за своїм змістом образ виявлявся безконфліктним, ідеалізованим. Однак, з часом виявилось, що іноді в образах пацієнтів конфлікти взагалі не проявляються. В цих випадках зміст образів відрізняється атмосферою дружелюбності, піднесених почуттів, приємних та ідеалізованих відносин, відчуттів щастя, заспокоєння та розслаблення. Особливо чітко це може проявлятися в ландшафтних мотивах (луг, струмок, берег моря тощо) і в мотивах, де відбувається контакт пацієнта з водою. Все це дозволило виділити в техніці символдрами нову складову – так званий безконфліктний вимір (Х. Льюїнер, 1996; Н. Leuner, 1994, Я. Обухов, 2014) [5].

Третя складова символ-драми є розвиток креативності та творчого вирішення проблем. Як відзначає Х. Льюїнер (1994),

креативні компоненти в символ-драмі стають найбільш помітними, коли самі собою розвиваються або вирішуються, так звані, ситуації застою і стагнації по типу фіксованих образів. Психотерапевтичне розкриття креативних здібностей дозволяє ефективно працювати з дефектами «Я» або з важкими нав'язливими проявами невротичної особистості завдяки тому, що стає можливим творчий розвиток [3; 6]. Учений розглядає креативність не тільки як «силу творчості», «творчу здібність». Він співвідносить з нею набагато більший ряд психологічних якостей, здібностей або функцій, які у певних комбінаціях, при певних обставинах утворюють те, що психологія намагається розуміти під креативністю.

Е. Ландау (1984) підкреслювала, що кожен індивідуум може бути креативним. Креативність ґрунтується на знаннях та переживаннях, а також на сміливості просунутися у щось нове, не знайоме та несвідоме. Це потребує як внутрішньої свободи індивідууму, так і відчуття безпеки в своєму оточенні, щоб з цього притулку прориватися у невідоме. В той же час, креативність – це комунікація, тому що індивід знаходиться у постійному контакті з зовнішнім і внутрішнім світом. Відкритість, з якою людина взаємодіє зі своїм оточенням, дозволяє їй пізнати сутність проблем і емоційно їх відчутти. Звернення до свого внутрішнього світу робить можливими асоціації з пізнаним і пережитим досвідом, що, в свою чергу, веде до знаходження та прийняття рішень. Нові, спочатку тільки суб'єктивно значущі інсайти, потребують потім об'єктивування, щоб у комунікаціях зробити їх доступними та зрозумілими зовнішньому світу [1].

Важливим напрямком сучасного психоаналізу є концепції нарцисизму Х. Когута та його «психології self». Базовим поняттям у «психології self» виступає поняття нарцисизму у його оновленому розуміння (Kohut H., 1981).

З. Фрейд говорив про нарцисизм як про звертанні лібідо на самого себе, а не на об'єкт (Freud S., 1914), в психіатрії – здатність любити тільки себе. Х. Когут пропонує розглядати нарцисизм як нормальну стадію в розвитку людини. При роботі з нарцисичними порушеннями важливу роль відіграють перенос і контрперенос. Х. Когут вважав, що психотерапевт повинен робити для пацієнта те, чого не робили для нього батьки в дитинстві: уважно вислуховувати пацієнта, давати йому можливість повністю висловлюватися, показувати, що те, що говорить пацієнт, йому цікаво, приймати, підтримувати, хвалити пацієнта, підкріплюючи таким чином його нарцисичну самооцінку.

Оскільки нарцисичні порушення є самими ранніми (від останніх місяців внутріутробного стану до приблизно трьох місяців), не подолавши їх не можна упоратися з порушеннями більш пізніх етапів розвитку.

Упродовж свого життя людина прагне символічно повернутися до переживань «внутріутробного раю» єднання зі всім світом, отримати нарцисичне підживлення. Задоволення нарцисичних потреб в образах на сеансах психотерапії за методом символ-драми, коли пацієнт контактує з уявною водою, відчуває єднання з навколишньою природою тощо, Х. Льюїнер порівнює з переживаннями у нашому повсякденному житті (Н. Leuner, 1994), а А. Маслоу говорить про, так звані, прикордонні або пікові переживання «Peak-Experience» (А. Маслоу, 1997).

Треба відзначити, що саме мотиви ландшафту і води пов'язані з задоволенням нарцисичних потреб. Це відбувається тому, що луг, земля, вода, трава символізують мати і емоційний зв'язок з матір'ю на найбільш ранніх етапах розвитку людини. Це материнські оральні символи. Взаємодіючи в образі з уявним лугом, землею, рослинами, водою, людина в символічній формі отримує від матері те емоційне тепло й увагу, яку вона не отримала в ранньому дитинстві. Відбувається компенсація фрустрацій, що лежать в основі нарцисичних порушень [5].

При взаємодії з уявною водою людина повертається до свого первинного океанічного стану єдності з оточуючим світом. Це стан плода в утробі матері. У результаті такого символічного контакту відбувається задоволення фрустрованих раніше потреб. Наведемо приклад розлученої жінки, яка таким чином описала своє нарцисичне єднання з природою в образі луку, який вона уявляла: «Я відчуваю повну захищеність. Я піднімаю руки вгору, відчуваю тепле повітря, тягну їх до сонця, я відчуваю єдність та любов до природи, всього світу. Я хочу лягти на траву. Мені тепло, комфортно, приємно. Я торкаюся трави, вона м'яка, зелена, як альпійський луг. Поруч озеро, в яке хочеться зануритися. Я розчиняюся в сонці, повітрі, природі» (випадок з власної практики).

Я. Обухов відзначає, що психотерапевт може використовувати техніку безконфліктного ресурсного підживлення на рівні задоволення архаїчних потреб за допомогою кататимної гідротерапії дуже ефективно, даючи можливість людині отримати насичення її нарцисичних потреб, що робить пацієнта більш підготовленим до роботи з конфліктним матеріалом.

У нашому дослідженні проробка архаїчних потреб є важливою складовою для психосоматичних хворих. Як показує

практика, психосоматичні хворі жінки схильні відповідати на конфліктні мотиви посиленням психосоматичної симптоматики. Якщо ж їм даються безконфліктні мотиви, прояв симптомів у них помітно пом'якшується. Тому жінкам з психосоматичними проблемами на початку терапії краще давати такі мотиви, як луг, струмок тощо, і тільки потім в залежності від стану здоров'я жінки переходити до більш конфліктних мотивів. При цьому безконфліктні переживання виступають не тільки як захист і опір, але й стають початковою стадією подальшого процесу роботи над конфліктом.

Я. Обухов [4] відзначає, що всі мотиви мають, як правило, широкий діапазон діагностичного і терапевтичного застосування. В той же час існує певна відповідність між кожним конкретним мотивом і деякою проблематикою. Можна говорити про відповідність конкретних мотивів певній проблематиці і стадіям дитячого розвитку (табл.1), а також про особливу ефективність деяких мотивів у випадку певних захворювань і патологічних симптомів.

Таблиця 1

Відповідність стандартних мотивів певній проблематиці і стадіям розвитку (Я. Обухов)

Проблематика	Відповідні мотиви
Актуально-насувні конфлікти, актуальний настрій Оральна тематика Агресивно-експансивна тематика: а) анально-агресивна; б) орально-агресивна; в) експансивне розкриття і розвиток.	Мотив луку, ландшафтні мотиви, «фігури» у хмарах. Мотив луку, струмка, корови, кухні в домі. Мотив вікна (отвору) на болоті, вулкана. Мотив лева. Мотив проходження вздовж струмка, подорож на поїзді, кораблі, верхом на коні, польоті на килимі-літаку, в літаку або в образах птиці
Едипальна тематика Тематика досягнень і конкуренції (ідентифікація з інтроєктом, що прагне до досягнень): Оцінка власної особистості: а) в плані готовності до спілкування і соціальним контактам, загального фону настрою, розкриття генетичного матеріалу;	Мотив гори. Мотив підйому вгору та панорами, яка відкривається з її вершини. Мотив дому, в який треба зайти і ретельно обстежити

<p>б) в плані витиснутих інстинктивних і поведінкових тенденцій, в тому числі на інтроєктному рівні; в) оцінка здатності цілком чомусь віддатися.</p>	<p>Мотив символічної істоти, яка виходить з темного лісу, з печери, з отвору на болоті або морі</p>
<p>Проблема ідентичності й ідеалу «Я». Відношення з людиною, яка має особливо важливе значення з минулого (інтроєкт) або теперішнього.</p>	<p>Мотив струмка або річки, коли пропонується відправитися вниз по течії на човні без весел, мотив купання та плавання у воді загалом.</p>
<p>Сексуальна і едипальна тематика:</p>	<p>Мотив вибору будь-якого імені тієї ж статі та уявлення цієї людини: а) в символічному вбранні у всіх ландшафтних мотивах (гора, дерева, групи дерев, рослини), тварини (або сім'я тварин) і символічні істоти, які виникають на лузі, виходять з темряви лісу або ж отворів у землі (з печери, вікна/отвору на болоті, з глибин моря); б) як реальні люди (батьки, браття, сестри, бабуся, дідусь, діти, вчитель, начальник, конкурент тощо); уявлення регресивних драматичних сцен з дитинства (наприклад, сцена за обідом в колі сім'ї);</p>
<p>Уявлення лібідонозного заповнення органів тіла при психогенних і психосоматичних захворюваннях</p>	<p>Мотив спальні у домі, вікна (отвору) на болоті, плодового дерева, плід якого з'їдається, куща рози, коли треба зірвати одну квітку (для чоловіків), поїздки на попутній машині, возі або колясці (для жінок), дискотеки, походу на пляж або лазню. Інтроспекція нутрощів тіла, розглядаючи їх через прозору оболонку тіла, яка зроблена ніби зі скла або, зменшившись до розмірів маленької людини і проникши крізь отвори у тілі, відправляється на їх обстеження</p>

Висновки. Отже, можна сказати, що метод кататимного переживання образів – це метод, у якому безпосередньо підходять до розуміння символу як відображення несвідомого конфлікту. За допомогою кататимного переживання образів можна компенсувати субхронічну картину хвороби (недоступну для інших форм терапії), пацієнтки в значному ступені можуть самі управ-

ляти собою, своїми емоціями, своїм життям, перебудувувати свою поведінку відносно життєвих ситуацій і партнера.

Символ-драма стає важливою ланкою у вітчизняній психотерапії. Цей метод добре відповідає очікуванням, традиціям, установкам і ментальності в цілому, характерним для пацієнтів у нашій країні загалом і, особливо жінок, орієнтованих скоріше на емоційно-образне, ніж на чисто раціональне переживання й вирішення психологічних конфліктів. Її поширення має суттєве значення для становлення та розвитку системи психотерапевтичної допомоги й підготовки нових висококваліфікованих фахівців, суттєво збагачуючи теорію й практику психотерапії.

Ми плануємо продовжити дослідження та проведення низки клінічних досліджень на наступних групах: жінки та чоловіки з проблемних сімей в парі, жінки з зазначених сімей і розлучені жінки та провести перевірку результативності методу кататимного переживання образів.

Список використаних джерел

1. Ландау Э. Одарённость требует мужества: психологическое сопровождение одарённого ребенка / Э. Ландау; Пер. с нем. А.П. Голубев. – М. : АCADEMIA, 2002. – 144 с.
2. Лейнер Х. Кататимное переживание образов : Основная ступень; введение в психотерапию с использованием техники сновидений наяву / Ханскарл Лейнер ; пер. с нем.. – М. : Эйдос, 1996. – 253 с.
3. Лейнер Х. Третья составляющая символ-драмы : развитие креативности и творческое решение проблем / Ханскарл Лейнер ; пер. с нем. //Символ-драма : современное издание о психологии и психотерапии. – Запорожье: Керамист, 2010. – С. 4-27.
4. Обухов Я.Л. Символ-драма и современный психоанализ / Я. Л. Обухов. – Х. : Регион-информ, 1999. – 252 с.
5. Обухов Я.Л. Удовлетворение архаических потребностей – использование метода символ-драмы [Электронный ресурс] / Я. Л. Обухов. – М., 2014. – Режим доступа: http://symboldrama.ru/category/Obuchov_article10/
6. Leuner H. Lehrbuch der Katathyme-imaginativen Psychotherapie : Grundstufe, Mittelstufe, Oberstufe. – 3., korrigierte und erw. Aufl. – Bern; Gottingen; Toronto; Seattle : Huber, 1994.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Landau E. Odarennost trebuet muzhestva : psihologicheskoe soprovozhdenie odarenogo rebenka / E. Landau; Per. s nem. A. P. Golubev. – М. : АCADEMIA, 2002. – 144 с.

2. Leuner H. Katatimnoe perezhivanie obrazov : Osnovnaya stupen; Vvedenie v psihoterapiyu s ispolzovaniem tehnik snovideniy nayavu : Per. s nem. / Hanskarl Leyner. – M. : Eydos, 1996. – 253 s.
3. Leuner H. Tretya sostavlyayuschaya simvoldramyi: razvitie kreativnosti i tvorcheskoe reshenie problem / Hanskarl Leyner; per. s nem. //Simvol-drama: sovremennoe izdanie o psihologi i psihoterapii. – Zaporozhe: Keramist, 2010. – S. 4-27.
4. Obuhov Ya.L. Simvol-drama i sovremennyiy psihoanaliz / Ya.L. Obuhov. – H. : Region-inform, 1999. – 252 s.
5. Obuhov Ya. L. Udovletvorenje arhaicheskikh potrbnostey – ispolzovanie metoda simvoldramyi [Elektronnyiy resurs] / Ya. L.Obuhov. – M., 2014. – http://symboldrama.ru/category/Obuchov_article10/
6. Leuner H. Lehrbuch der Katathyme-imaginativen Psychotherapie: Grundstufe, Mittelstufe, Oberstufe. – 3., korrigierte und erw. Aufl. – Bern; Gottingen; Toronto; Seattle : Huber, 1994.

O.Y. Faliova, M.V. Markova. Psychocorrection of women's personal problems in a situation of family crisis by catathymic-imaginative method of psychotherapy. Peculiarities of women's personal problems psychocorrection in a situation of family crisis by catathymic-imaginative method of psychotherapy were analyzed in the article. It is established that transformations of subjective model of a course of life become the most noticeable at the stage of personality's experience of stressful vital events and critical situations. Conditions of women at the crisis families and divorced women were analyzed. The analysis shows destructive reaction of women, existence of fears, high degree of somatization, interpersonal sensitiveness, anxiety, depression, aggressiveness, hostility, phobic anxiety, psychosocial stress, paranoid symptomatology, low degree of self-regulation, stress resistance, control locus, assertiveness, etc.

It was established that symbol-drama unites advantages of a huge psychotherapeutic techniques' range which hold polar positions: classical and Yung's analysis, behavioural psychotherapy, humanistic psychology, Ericson's hypnosis and autotraining. Psychotherapeutic range of this method is based on disclosure of the unconscious conflicts, is extended to the spheres of creative development and satisfaction of archaic needs. There were described three components of symbol-drama or three basic mechanisms of psychotherapeutic influence: conflict, resource (frictionless) and creative components. Effectiveness of some motives at the case of certain diseases and pathological symptoms were analyzed.

There have been done the conclusion that method of catathymic experience of images is the method in which the understanding of a symbol is directly approached to as the display of the unconscious conflict. With the

help of catathymic experience of images it becomes possible to compensate a subchronic picture of an illness, (inaccessible to other forms of therapy); patients substantially can operate by themselves, by own emotions, by own life; to reconstruct own behavior according to life situations and the partner.

Key words: catathymic-imaginative psychotherapy, symbol-drama, women's crisis conditions, family crisis, neuroses, psychosomatic diseases, mechanisms of psychotherapeutic influence, frictionless resource feed, creative solution of problems, psychology of self.

Received January 11, 2015

Revised January 23, 2015

Accepted February 18, 2015

УДК 159.922.76 -056.49

О.М. Чайковська

chaikovska.oksana@ukr.net

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ЧИННИКІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Chaikovska O.M. Components of teenagers' deviant behavior system of factors / O.M. Chaikovska // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 627–637.

О.М. Чайковська. Складові системи чинників девіантної поведінки підлітків. У статті проаналізовано основні чинники девіацій з метою виявлення причин, які впливають на формування і виникнення девіантної поведінки підлітків, адже науковий інтерес до проблеми девіантних проявів серед неповнолітніх та їх профілактики зростає дедалі більше.

Розглянуто історичні і сучасні наукові погляди на природу відхиленої поведінки: її детермінацію (причини, мотиви, чинники), закономірності формування, механізми функціонування. Проаналізовано концепції, які приділяють основну увагу біологічним детермінантам (причинам), які роблять акцент на психологічних факторах, і соціальні концепції, які пояснюють девіантну поведінку виключно соціальними причинами. Визначено наступні групи факторів, які спричиняють відхилену поведінку особистості: зовнішні умови фізичного середовища, зовнішні соціальні умови, внутрішні спадково-біологічні і конституційні передумови, внутрішньоособистісні причини і механізми девіантної поведінки.